

იაკობ გოგებაშვილი და ქართული
ფოლკლორი

IAKOB GOGEBASHVILI AND GEORGIAN FOLKLORE

ხვთისო მამისიმედიშვილი

Khvtiso Mamisimedishvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: იაკობ გოგებაშვილი, ქართული ფოლკლორი,
საბავშვო ლიტერატურა

Keywords: Iakob Gogebashvili, Georgian folklore, children's literature

XIX საუკუნის II ნახევარში ქართველ 60-იანელთა ყველა მნიშვნელოვანი კულტურულ-საგანმანათლებლო წამოწყების აქტიური მხარდამჭერი იყო იაკობ გოგებაშვილი. განსაკუთრებით დასაფასებელია მისი ღვაწლი ქართული ფოლკლორის ნიმუშების შეკრებისა და გამოცემის საქმეში, რადგან მანამდე საქართველოში ხალხური ტექსტების ჩანერისა და პუბლიკაციის თითქმის არანაირი გამოცდილება არ არსებობდა.

იაკობ გოგებაშვილი, როგორც დიდი პედაგოგი, მწერალი და განმანათლებელი დაუცხრომლად იღვწოდა ქართული ზეპირსიტყვიერების პოპულარიზაციისთვის. ფოლკლორული შემოქმედებით იაკობ გოგებაშვილის დაინტერესებას თავისი მიზნები ჰქონდა: ქვეყანაში, სადაც რუსიფიკატორული რეჟიმი მძვინვარებდა, ერის კულტურული იდენტობის შესანარჩუნებლად ფოლკლორი ერთ-ერთ ყველაზე მძლავრ საშუალებას წარმოადგენდა და დიდ როლს ასრულებდა ქართველი ხალხის სულიერ ცხოვრებაში, მის ეროვნულ კონსოლიდაციაში. მეორე მხრივ, ფოლკლორულ შემოქმედებას, რომელსაც ხალხის ზეპირი მეხსიერება ინახავდა, ჩანერისა და წერილობითი დაფიქსირების გარეშე, თანდათან დავიწყებისა და გაქრობის საფრთხე ემუქრებოდა. ამიტომაც, იაკობ გოგებაშვილი დაინტერესებული იყო ქართული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების შეკრებითა და გამოცემით.

იაკობ გოგებაშვილი თავიდანვე აქტიურად ჩაერთო წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფოლკლორულ-შემკრებლობით საქმიანობაში. მან წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დავალებით პეტრე უმიკაშვილთან ერთად 1882 წელს შეადგინა პირველი სახელმძღვანელო-პროგრამა ფოლკლორის შემკრებთათვის, რომელიც თანამედროვე ფოლკლორისტიკაში აღიარებულ სტანდარტებსაც აკმაყოფილებს და, აქედან გამომდინარე, დღემდე არ დაუკარგავს თავისი პრაქტიკული და სამეცნიერო მნიშვნელობა. პროგრამაში მისმა შემდგენლებმა მკაფიოდ ჩამოაყალიბეს ხალხური ტექსტის ჩანერის პრინციპები, რის გამოც იგი ზეპირსიტყვიერების შემკრებთათვის ერთგვარ მეთოდურ სახელმძღვანელოდ იქცა. პროგრამა გმობდა ხალხური ტექსტების გადაკეთებასა და სტილიზებას, რომელიც დამკვიდრებული პრაქტიკა იყო XIX საუკუნის II ნახევრის ფოლკლორისტიკაში. პროგრამის მი-

ხედვით, ფოლკლორული ნიმუშები უნდა ჩაწერილიყო ისე, როგორც მთხრობელი წარმოთქვამდა. იაკობ გოგებაშვილი გუნდურობის პრინციპით ახორციელებდა თავის ფოლკლორისტულ საქმიანობას. ცნობილია, რომ ხალხური სიტყვიერების შემკრებთათვის გამოცემული პროგრამისა და ფოლკლორული მასალის ჩაწერის მეთოდების დამუშავებაში ილია ჭავჭავაძესაც მიუღია მონაწილეობა.

იმ დროს, როცა იაკობ გოგებაშვილმა „პროგრამა ხალხის სიტყვიერების შეკრებისათვის“ შეადგინა, მას უკვე ჰქონდა ფოლკლორული ტექსტების ჩაწერის საკმაო გამოცდილება, ხალხში გაბნეული ზეპირსიტყვიერი ნიმუშების გამოვლენისა და მოძიების საკუთარი მეთოდიკა. XIX საუკუნის 70-იან წლებში იაკობ გოგებაშვილს თავის მშობლიურ სოფელ ვარიანში ჩაუწერია ხალხური ლექსები და ზღაპრები, ფოლკლორის ნიმუშების მთელი კოლექცია, რომლებიც შემდეგ გარკვეული პედაგოგიური მიზანდასახულობით ბავშვებისთვის შედგენილ წიგნებში: „დედა ენასა“ და „ბუნების კარში“ შეიტანა.

შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ ფოლკლორისტიკაში ზეპირსიტყვიერი ნიმუშების ე.წ. „პასპორტიზაციის“ საკითხი ოფიციალურად პირველად იაკობ გოგებაშვილმა წამოჭრა. მისი აზრით, ხალხურ ტექსტს აუცილებლად უნდა ჰქონოდა დართული ე. წ. „პასპორტი“ – კონკრეტული ცნობები ფოლკლორული ნაწარმოების შესახებ, სახელდობრ, მითითებული უნდა ყოფილიყო ხალხური ტექსტის ჩაწერის ადგილი, ჩამწერისა და მთხრობელის ვინაობა. იაკობ გოგებაშვილმა კარგად იცოდა, რომ თავისი ბუნებით ანონიმურ ხალხურ ნაწარმოებს სწორედ ეს მონაცემები ანიჭებდა სანდოობასა და სამეცნიერო ღირებულებას, რადგან ზუსტი დოკუმენტაციის გარეშე ხალხური ტექსტი ავთენტური ვერ იქნებოდა. იაკობ გოგებაშვილი ასევე მოითხოვდა ხალხური ტექსტის მთქმელისა თუ შემსრულებლის პროფესიის დაფიქსირებას; მას მნიშვნელოვნად მიაჩნდა იმის აღნიშვნაც, იყო თუ არა მთხრობელი ფოლკლორული ნაწარმოების პროფესიონალი შემსრულებელი – მესტერი ან მეფანდურე. იაკობ გოგებაშვილის მოღვაწეობის დროს ფოლკლორი ჯერ კიდევ იყო ცოცხალი შემოქმედებითი პროცესი. აქედან გამომდინარე, შემსრულებლის მხატვრული უნარების დაფიქსირება საშუალებას იძლეოდა, თვალი მიგვედევნებინა, როგორ განიცდიდა

შემოქმედებითი ტალანტით დაჯილდოებული ადამიანის ხელიდან გამოსული ზეპირი ტექსტი ფოლკლორიზაციას და როგორ ხდებოდა ის საერთო სახალხო, ანუ მთელი „Folk“-ის საკუთრება.

იაკობ გოგებაშვილმა ქართული ხალხური ანდაზების საფუძველზე შექმნა საბავშვო ნაწარმოებები, რომლებიც ზეპირსიტყვიერ ნიმუშებთან ერთად „დედა ენის“ საკითხავ წიგნსა და „ბუნების კარში“ შეიტანა. იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ პოპულარობა მეტწილად იმანაც განაპირობა, რომ მასში დიდი ადგილი ეთმობოდა ხალხური სიტყვიერების ნიმუშებს. იაკობ გოგებაშვილის მიერ შერჩეული ფოლკლორული მასალა, ერთი მხრივ, ადვილი გასაგები იყო ნორჩი მკითხველისთვის, ხოლო მეორე მხრივ, უყალიბებდა ბავშვებს ზნეობრივ-მორალურ ფასეულობებს, ქვეყნისა და ადამიანების სიყვარულს.

ლიტერატურა:

გოგებაშვილი, ი. (1940). რჩეული ნაწერები ოთხ ტომად, ტომი II, პედაგოგიური თხზულებანი. თბილისი: „სახელგამი“.

ჩიქოვანი, მ. (1956). ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია. თბილისი: სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა.

In the second half of the 19th century, Iakob Gogebashvili actively supported all of the significant cultural-educational initiatives of the prominent Georgians of the 1860s. His contribution to the collection and publication of the Georgian folklore specimens is particularly valuable, as, before him, there was hardly any practice of recording or publishing the folk texts in Georgia.

Iakob Gogebashvili, as a great teacher, writer and educator, worked tirelessly to popularize Georgian oral traditions. Iakob Gogebashvili's interest in folklore had certain reasons. In the country where the Russification regime raged, folklore was one of the most powerful tools to maintain the nation's cultural identity, and it played a big role in the spiritual life and national consolidation of the Georgian people. On

the other hand, the folklore, which was saved by the people orally, was threatened of being gradually forgotten and disappearing. Therefore, Iakob Gogebashvili was interested in collecting and publishing the specimens of Georgian oral tradition.

Right from the outset, Iakob Gogebashvili got actively engaged in the folkloristic and collection activities of the Society for the Spreading of Literacy among Georgians. On the instructions of the Society, in 1882, jointly with Petre Umikashvili, he compiled the first guiding instructions for those interested in folklore collection that meet even the recognized standards of modern folklore and, is, therefore, practically and scientifically valuable to date. The authors of the instructions laid out the principles of recording the folk texts, thus making the instructions a kind of a methodical guide for the collectors of oral traditions. The guide disapproved of the conversion and stylization of folk texts, which was an established practice in folklore studies in the second half of the 19th century. According to the guide, the folklore samples were to be recorded in the same way as narrated.

By the time Iakob Gogebashvili compiled “The guide to collect folk texts”, he had sufficient experience regarding recording the folkloristic texts and his method to identify and find oral patterns scattered among the people. In the 70s of the 19th century, Iakob Gogebashvili wrote down folk poems and fairy tales, the whole collection of folklore specimens, in his native village Variani, which he, for a certain pedagogical purpose, later included in his books for children: “The Mother Tongue” and “The Door to Nature”.

It may be said that Iakob Gogebashvili was the first to put the question of so-called “certification” of oral specimens of the Georgian folklore on the agenda. In his opinion, a folk text needed “a certificate”, i.e. specific data about the folklore work, in particular, the place of the text recording, the recorder and the narrator. Iakob Gogebashvili knew well that it was this data making the naturally anonymous folk specimens reliable and scientifically valuable, as, without the accurate documents, a folk text could not be authentic. Iakob Gogebashvili was also required to fix the profession of the folk text narrator/performer; he also considered it important to note if the narrator was a professional performer: a bagpiper or a mandolin player.

By using Georgian proverbs, Iakob Gogebashvili wrote tales for children, which he, together with oral folk specimens, included in the reading book of his “The Mother Tongue” and “The Door to Nature”. The popularity of “The Mother Tongue” by Iakob Gogebashvili was mainly caused by the fact that it contained a lot of specimens of Georgian folk literature. The folkloristic works chosen by Iakob Gogebashvili for his book were easy to understand for his little readers, on the one hand, and gave the children moral values and taught them how to love their homeland and people, on the other.

References:

- Chikovani, M.** (1956). kartuli khalkhuri sit'q'vierebis ist'oria. tbilisi: sametsniero-metoduri k'abinet'is gamomtsemloba. [History of the Georgian Folk Literature. Tbilisi: the Publishing House of the Scientific and Methodic Center].
- Gogebashvili, I.** (1940). rcheuli nats'erebi otkh t'omad, t'omi II, p'edagogiuri tkhzulebani. tbilisi: sakhelgami. [Selected Writings in 4 volumes, vol. II, Pedagogical works. Tbilisi: Sakhelgami].